

ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШДА СОЛИҚ СИЁСАТИНИНГ ЎРНИ

Рашидова Ш., ТМИ магистранти

Кириш

Солиқ сиёсати давлатнинг муайян даврда аниқ мақсадларга қаратилган солиқ соҳасидаги фаолияти ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида иқтисодий ислохотларини амалга оширишда солиқ сиёсати алоҳида аҳамиятга эга бўлиб келди ва келгусидаги истиқболда ҳам муҳим ўрин тутди. Солиқ сиёсати ишлаб чиқарувчи хўжалик фаолиятига салбий таъсир кўрсатмаслиги, шунингдек, қайта тақсимлаб олинган маблағ давлат даромадларини узлуксиз таъминлаш имконини тақдим этади. Шу нуқтаи назардан ҳар қандай давлатда солиқ сиёсати одилONA ва оқилона юритилиши мамлакат иқтисодий тараққиётини таъминлашнинг муҳим дастакларидан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ушбу йўналишдаги устувор вазифага тўхталиб шундай дейди: “2019 йилдан бошлаб жорий этилаётган янги солиқ концепциясининг энг асосий ғояси солиқ юкини камайтириш, содда ва барқарор солиқ тизимини қўллашни кўзда тутди. Шу орқали иқтисодиётимиз рақобатбардошлигини ошириш, тадбиркор ва инвесторлар учун ҳар томонлама қулай муҳит яратишга эришиш мумкин.”¹

Ўзбекистон Республикасида ислохотларни янада чуқурлаштириш ва иқтисодий тараққиётни жадаллаштиришнинг муҳим устувор йўналишлари ҳамда аниқ йўналишларни ўзида акс эттирган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегияси”² қабул қилинди.

Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштириш йўналишида муҳим вазифа этиб “солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш сиёсатини давом эттириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва тегишли рағбатлантирувчи чораларни кенгайтириш”³ белгиланди.

Бунда солиқ қонунчилигини танқидий ўрганиш ва таҳлил қилиш, солиққа тортиш базасини ҳисоблаш жараёнини соддалаштириш, ягона базадан ундириладиган солиқлар ва мажбурий тўловларни унификациялаш каби вазифаларни амалга ошириш белгиланган. Шунингдек, солиқ юкини, жумладан, якка тартибдаги тадбиркорлардан ундириладиган қатъий белгиланган солиқ миқдорини узоқ ва бориш қийин бўлган жойларини

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси маърузасидан. 28.12.2018

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

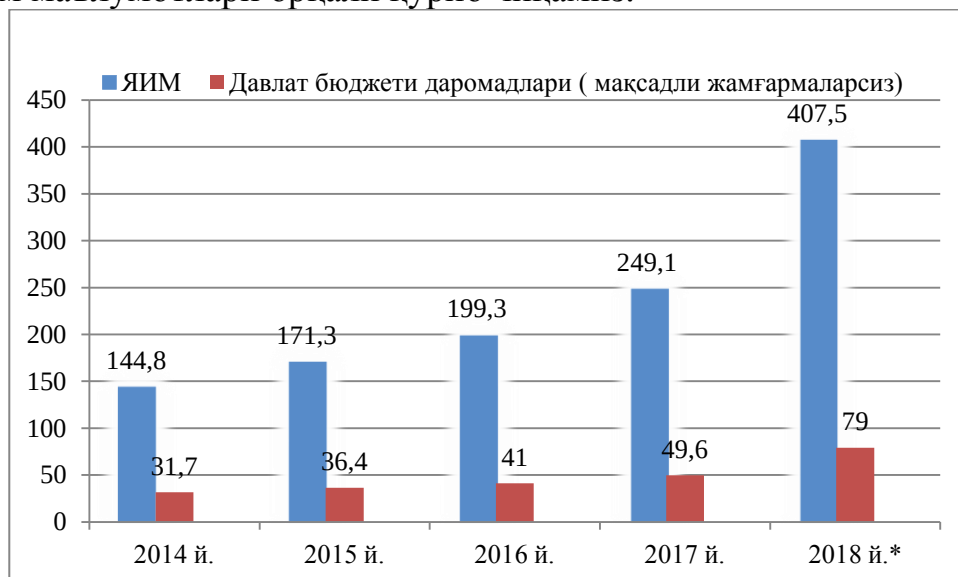
³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

ҳисобга олган ҳолда қайта кўриб чиқиш, йирик корхоналарга бўлган солиқ юкини мақбуллаштириш ҳисобига изчил пасайтириш назарда тутилган.

Муҳтарам Президентимизнинг ташаббуслари билан 2018 йил 29 июньда қабул қилинган ПФ-5468-сонли “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”⁴ ги Фармони солиқ сиёсатидаги муҳим йўналиш бўлди.

Иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги босқичида солиқ сиёсати давлатнинг иқтисодиётни тартибга солувчи муҳим дастакларидан бири саналади. Шу боисдан ушбу сиёсатни доимий равишда ўрганган ҳолда такомиллаштиришга қаратилган илмий асосланган таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқишни тақозо этади.

Бизга маълумки, мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотларимиз натижасида ялпи ички маҳсулот ҳамда давлат бюджети даромадлари (давлат мақсадли жамғармаларсиз) йилдан-йилга ўсиб бормоқда. Бунини қуйидаги 1-расм маълумотлари орқали кўриб чиқамиз.

1-расм. Ялпи ички маҳсулот ва давлат бюджети даромадлари (мақсадли жамғармаларсиз) трлн.сўмда⁵

Изох. *) дастлабки ижро маълумотлари асосида

1-расмда сўнгги беш йиллик таҳлиллар келтирилган бўлиб, бунда 2014-2018 йиллар оралиғида ялпи ички маҳсулот ва давлат бюджети даромадлари (мақсадли жамғармаларсиз) келтирилган бўлиб, 2014-йилга нисбатан 2018-йилда ЯИМ 2,8 мартага ўсганлигини кузатишимиз мумкин. Ўз навбатида давлат бюджети даромадларини (мақсадли жамғармаларсиз) 2,5 баробар ошганини ҳам кўришимиз мумкин.

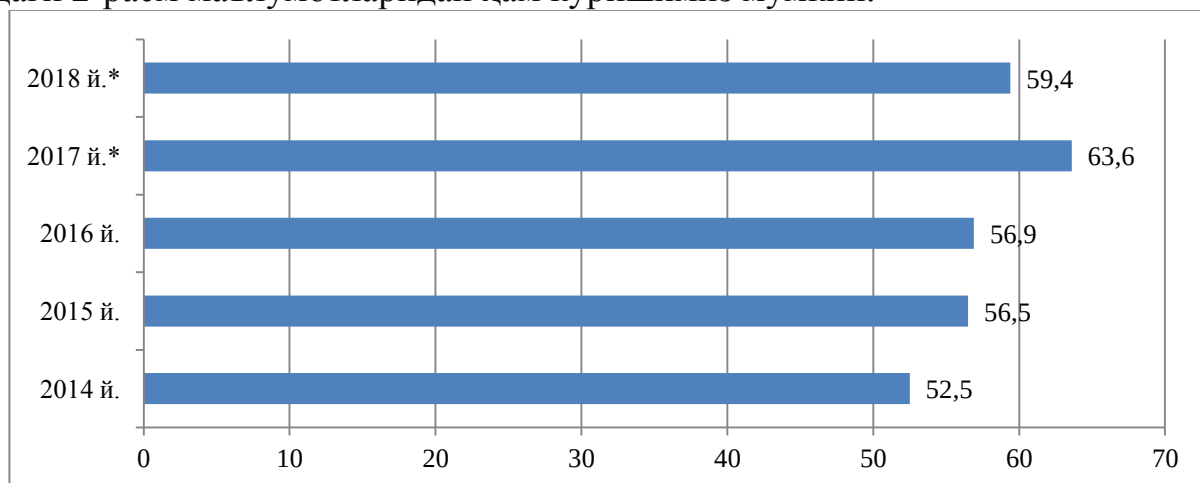
Дастлабки маълумотларга кўра, 2018 йилда Ўзбекистон Республикаси ялпи ички маҳсулоти (ЯИМ) ҳажми жорий нархларда 407 514,5 млрд. сўмни ташкил этди ва 2017 йил билан таққослаганда 5,1 % га ўсди. ЯИМ дефлятори индекси 2017 йилдаги нархларга нисбатан 128,1 фоизни ташкил этди.⁶

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июньдаги “Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида” ги Фармони. //http://lex.uz.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти www.mf.uz ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитаси расмий сайти www.stat.uz маълумотлари билан тадқиқотчи ҳисоб-китоби асосида тайёрланди.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси расмий сайти маълумоти-www.stat.uz

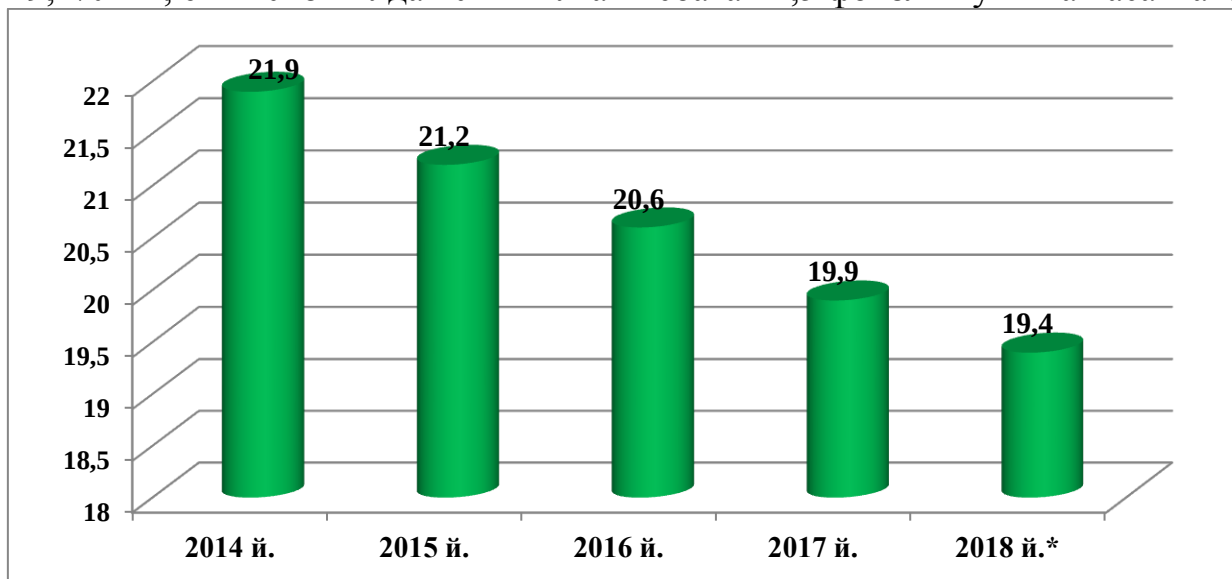
Давлат бюджетига солиқ тўловчи сифатида алоҳида аҳамиятга эга бўлган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг ҳам ЯИМ даги улуши йилдан-йилга ўзгариб бормокда. Тадбиркорлик билан шуғулланувчи юридик шахсларни кўпайтириш солиқ юкининг маълум даражада камайитириш имконини беради. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг ЯИМ даги улушининг ортиб боришини қуйидаги 2-расм маълумотларидан ҳам кўришимиз мумкин.

2-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши (%)⁷

Изох. *) январь-декабр кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши

2018-йил дастлабки ижро маълумотларга кўра, давлат бюджети даромадларининг (мақсадли жамғармаларсиз) ЯИМдаги улуши 19,4 % ни ташкил этди. Давлат бюджети даромадларининг (мақсадли жамғармаларсиз) ялпи ички маҳсулотдаги улушининг ўзгариш динамикасини қуйидаги 3-расм маълумотлари асосида таҳлил қилинган. Қуйидаги расм маълумотларига кўра, 2014-йилда солиқ юки 21,9% ни ташкил қилган бўлса, 2018 йилда эса 19,4% ни, ёки 2018 йилда 2014 йилга нисбатан 2,5 фоизли пунктга пасайган.

Изох. *) дастлабки ижро маълумотлари асосида

3-расм. Давлат бюджети даромадларининг ЯИМдаги улуши (%) да⁸

⁷Ушбу расм Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитаси расмий сайти www.stat.uz маълумотлари асосида тадқиқотчи томонидан тайёрланди.

Бизга 5 йиллик таҳлиллар натижаси шуни кўрсатадики, давлат бюджети даромадларининг (мақсадли жамғармаларсиз) йиллар кесимида ошиши билан бирга ЯИМ ҳам ошиб борган.

Иқтисодий ислохотларнинг ҳозирги босқичида солиқ юкининг пасайиши ўз навбатида, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига, аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш борасида бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилишига хизмат қилиб келмоқда.

1-жадвал

Давлат бюджети даромадлари (мақсадли жамғармаларсиз) таркибида юқори улушга эга бўлган солиқли тушумларининг ЯИМдаги салмоғининг ўзгариши динамикаси, %да⁹

Кўрсаткичлар	Йиллар				
	2014й.	2015й.	2016й.	2017й.	2018й.**
ЯИМ	100	100	100	100	100
Солиқларнинг ЯИМдаги салмоғи,	21,9	21,3	20,6	19,9	19,4
Жумладан:					
Бевосита солиқлар	5,1	5,1	4,9	4,6	3,8
Билвосита солиқлар	11,6	11,2	10,6	10,4	10,1

Изоҳ. *)бу ерда биз давлат бюджети даромадларида (мақсадли жамғармаларсиз) юқори улушга эга бўлган солиқларни таҳлил қилганмиз.

**) дастлабки ижро маълумотлари асосида

Келтирилган 1-жадвал маълумотларини таҳлил қиладиган бўлсак, ЯИМда солиқ тушумларининг салмоғи 2014-йилда 21,9 фоизни ташкил қилган бўлса, 2018-йилда 19,4 фоизни ташкил қилган. Бунда, солиқларнинг ЯИМдаги энг катта улушини билвосита солиқлар эгаллаган. Шунингдек, ушбу солиқнинг ЯИМдаги ҳиссаси йиллар мобайнида маълум даражада пасайиб келаётганлигини кузатишимиз мумкин.

Бугунги кунда билвосита солиқлар бўлиб, қўшилган қиймат солиғи; акциз солиғи; божхона божи; бензин, дизель ёқилғиси ва газ истеъмол қилганлик учун солиқ; абонент рақамларидан фойдаланганлик учун тўлов кабилар ҳисобланади. Маълумки, 2018-йилда қўшилган қиймат солиғи давлат бюджети даромадларининг (мақсадли жамғармаларсиз) 35,2% ни ташкил қилди. Яъни жами даромаддаги улуши юқори бўлиб ҳисобланади.

Хулоса сифатида айтишимиз мумкинки, амалга оширилаётган солиқ сиёсати иқтисодиётда қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, аҳоли турмуш фаровонлигини оширишга хизмат қилиб келмоқда.

Хулосалар

Солиқ сиёсатининг таҳлиллари натижаси шуни кўрсатадики, давлат бюджети даромадларининг асосий бўғини солиқлар эканлиги билан изоҳланади. 2018 йил дастлабки ижро маълумотларига кўра, давлат бюджети (мақсадли жамғармаларсиз) солиқли даромадларининг ЯИМдаги улуши

⁸ Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти www.mf.uz ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитаси расмий сайти www.stat.uz маълумотлари билан тадқиқотчи ҳисоб-китоби асосида тайёрланди.

⁹ Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги расмий сайти www.mf.uz ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Қўмитаси расмий сайти www.stat.uz маълумотлари билан тадқиқотчи ҳисоб-китоби асосида тайёрланди.

19,4 % ни ташкил этди. Давлат бюджети даромадларининг (мақсадли жамғармаларсиз) катта қисмини солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар ташкил қилади.

Амалга оширилган тадқиқотлар натижасида қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Давлат бюджети даромадларининг йиғилувчанлигини ошириш мақсадида солиқ ва бошқа тўловларни ўз вақтида тўлиқ келиб тушишини ва тўлиқ ундиришни таъминлаш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз. Бу билан давлат бюджетига даромадлар вақтида келиб тушиши таъминланади.

2. Бизнингча, Давлат бюджети ҳолати билан ЯИМнинг ўзгариш ҳолати, талаб компонентлари таъсири доираси, қўшилган қиймат ҳажми таркиби, экспорт ва импорт ҳажмига таъсир этувчи кўрсаткичлар гуруҳи, энг кам иш ҳақи миқдорининг ошиши, ишлаб чиқариш ҳажмларини иқтисодиёт тармоқлари кесимида ўсиш даражалари каби кўрсаткичларни бир бутунлигини тизимли таҳлилини амалга оширишиб ўрганилиши мақсадга мувофиқ. Бу эса давлат бюджетининг солиқли даромадларини янада кўпайишига хизмат қилади.

3. Тадбиркорлик билан шуғулланувчи юридик шахсларни кўпайтириш ўз навбатида солиқ юкининг маълум даражада камайтириш имконини беради. Бунга тадбиркорлик фаолиятини амалга оширадиган жойга қараб уларнинг фарқларини ҳисобга олган ҳолда ставкаларни оптималлаштириш йўли билан эришиш мумкин.

4. Давлат бюджетига мунтазам даромад келиб тушишини таъминлашда солиқ маъмуриятчилигида тўловчилар ва солиқ солиш объектларини тўлиқ қамраб олиш керак. Фикримизча, бунга солиқ тўлашдан қочиш ҳолатларини олдини олиш бўйича аниқ чоралар қўллаш орқали эришиш мумкин.